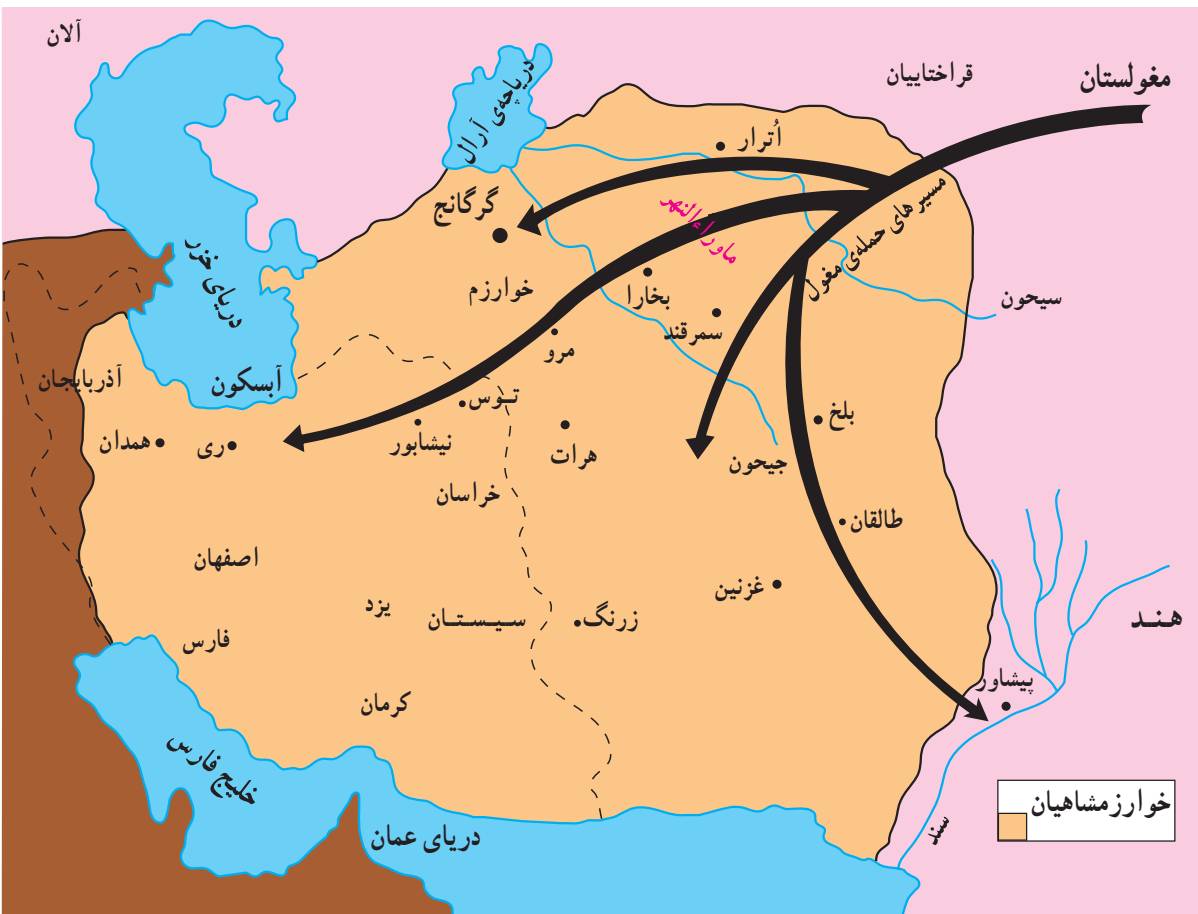

خوارزمشاهیان و مغولان

سلطان محمد خوارزمشاه

سرزمین خوارزم در جنوب دریاچه خوارزم (آرال کنونی) قرار داشت و فرمانروایان آنجا خوارزمشاه یعنی شاه خوارزم نامیده می‌شدند. یکی از مشهورترین خوارزمشاهیان که پس از انقراض حکومت سلجوقیان به قدرت رسید، سلطان محمد خوارزمشاه بود.

حکومت خوارزمشاهیان تا زمان سلطان محمد به موفقیت‌هایی دست یافته بود اما بنیان‌های محکم و استواری نداشت؛ زیرا خوارزمشاهیان بر حکومت‌های محلی تسلط نداشتند. از سوی دیگر، سلطان محمد خوارزمشاه و خلیفه‌ی عباسی با یک‌دیگر دشمن بودند. به علاوه، مادر سلطان محمد، در کارها مداخله می‌کرد و باعث آشفتگی می‌شد. این مسائل نارضایتی مردم را بیشتر می‌کرد. سلطان محمد که پادشاهی مغرور بود، در اواخر سلطنت خود، با قراختاییان به جنگ پرداخت و حکومت قراختایی را منقرض کرد. مورخان این کار سلطان محمد را اشتباهی بزرگ دانسته‌اند.

به کمک نقشه‌ی صفحه‌ی قبل حدس بزنید چرا این کار سلطان محمد اشتباه بوده است؟

قدرت‌یابی چنگیزخان

مغولستان سرزمینی است در شمال کشور چین با آب و هوای سرد و خشک. در این سرزمین، اقوام بیابان‌گردی به نام مغول زندگی می‌کردند که بیشتر اوقات خود را به قتل و غارت یک‌دیگر یا هجوم به سرزمین‌های آباد می‌گذراندند. در زمان سلطان محمد خوارزمشاه، چنگیزخان حاکم مغولستان بود. او پس از جنگ‌های بسیار، به ریاست قبیله‌های مغول رسیده بود.

چنگیزخان دشمنان خود را با بی‌رحمی نابود می‌کرد. به علاوه، چون تصمیم داشت به کشورهای اطراف حمله کند و به غارت ثروت‌های مردم آن سرزمین‌ها بپردازد، مغول‌ها او را فرمانروایی مناسب می‌دانستند و دستوراتش را که یاسا (قانون) نامیده می‌شد، دقیقاً اجرا می‌کردند.

آیا می‌دانید...

عمل به مقررات وضع شده توسط چنگیزخان یا همان یاسا برای مغول‌ها بسیار اهمیت داشت و تخلف از آن مجازات‌های سختی به دنبال داشت. به همین دلیل هرگاه سخن از سخت‌گیری به میان می‌آید، گفته می‌شود: «مگر یاسای چنگیز است» یا «یاسای چنگیز هم به این سختی نبود».

چنگیزخان در ابتدا به چین حمله کرد و با کشتار ساکنان شهرها و غارت اموال آنان، شمال این کشور را تصرف کرد.

حمله‌ی مغول‌ها به ایران

چنگیزخان پس از تصرف چین در سال ۶۱۶ هجری به ایران حمله کرد. وقتی سلطان محمد از حمله‌ی سپاهیان چنگیزخان با خبر شد، به جای چاره‌اندیشی و مقاومت پا به فرار گذاشت و پس از مدتی آوارگی درگذشت. مغول‌ها وارد ایران شدند و با وجود مقاومت دلیرانه‌ی مردم، به سرعت بسیاری از شهرهای بزرگ را تصرف و ویران کردند. آن‌ها صدها هزار نفر را به قتل رساندند و هر چه می‌توانستند غارت کردند. حمله‌ی مغول وحشیانه‌ترین و زیان‌بارترین حمله‌ها به ایران بوده است.

از جمله کسانی که در مقابل مغول‌ها ایستادگی کرد، سلطان جلال‌الدین خوارزمشاه، پسر سلطان محمد بود. جلال‌الدین چندین بار با سپاهیان مغول به جنگ پرداخت اما سرانجام به‌دست فردی ناشناس کشته شد. با مرگ او عمُر سلسله‌ی خوارزمشاهیان به پایان رسید.

مغول‌ها، بسیاری از شهرهای آباد را ویران کردند.

لشکرکشی هُلاکوخان به ایران

چنگیزخان در اواخر عمر، متصرفات خود را که از چین تا اروپا گسترده شده بود، میان چهار فرزند خویش تقسیم کرد^۱.

۱- جوجی، تولوی، اُکنای و جغتای.

فرزندان چنگیزخان، پس از مرگ او تصمیم گرفتند بار دیگر به ایران حمله کنند؛ زیرا مردم مسلمان ایران، سلطه‌ی مغول‌ها را نمی‌پذیرفتند و در بعضی شهرها و روستاها قیام‌هایی برضد حاکمان مغول صورت گرفت. خلیفه‌ی بغداد نیز حاضر به اطاعت از خان مغول نمی‌شد. مأموریت حمله به ایران به هلاکو خان، نوه‌ی چنگیز، واگذار شد. این حمله حدود چهل سال پس از حمله‌ی چنگیزخان آغاز گردید. هلاکو خان با سپاهی بزرگ به ایران حمله نمود. سپس به بغداد حمله کرد و پس از فتح این شهر، آخرین خلیفه‌ی عباسی را به قتل رساند. بدین ترتیب، حکومت عباسیان در سال ۶۵۶ هجری منقرض شد. سپاهیان هلاکو خان به هر جا که وارد می‌شدند، با قتل و غارت، آنجا را فتح می‌کردند. در نتیجه، بسیاری از شهرها ویران شد.

حکومت ایلخانان مغول در ایران

هلاکو، پس از فتح ایران، مراغه را پایتخت خود قرار داد و حکومتی را تأسیس کرد که به حکومت ایلخانان شهرت یافت.

هلاکو و جانشینانش هنگامی که تصمیم گرفتند در ایران بمانند، برای خود وزیران و کارمندان ایرانی انتخاب کردند. آیا می‌دانید چرا؟

مغول‌ها تحت تأثیر فرهنگ و تمدن ایرانی قرار گرفتند و بسیاری از عادت‌های زشت و وحشی‌گری‌های گذشته را کنار گذاشتند. در این دوره، ایرانیان با تدبیری چون خواجه نصیرالدین توسی و خواجه رشیدالدین فضل‌الله به وزارت مغولان رسیدند و از این طریق به مردم ایران بسیار خدمت کردند.

پایان حکومت ایلخانان

پس از غازان خان که معروف‌ترین فرمانروای ایلخانی بود، حکومت ایلخانان ضعیف شد؛ زیرا سرداران مغول که قدرت بسیاری داشتند و انتخاب ایلخانان، با نظر آنان صورت می‌گرفت، با دخالت در اداره‌ی کشور باعث بی‌نظمی بسیار می‌شدند. آخرین ایلخان مغول به نام ابوسعید (برادرزاده‌ی غازان خان) نیز جوانی کم‌تجربه بود. به‌علاوه، فرزندی نداشت و عمر چندانی نکرد. هنگامی که ابوسعید مُرد، قلمرو او میان سرداران مغول و بستگانش تجزیه شد و حکومت ایلخانان در اواسط قرن هشتم (۷۳۶ ه.ق) منقرض گردید.

مقبره‌ی الجایتو
(معروف به سلطان محمد
خداپنده)، یکی از ایلخانان
مغول در سلطانیه، نزدیک
زنجان. این بنا از
مهم‌ترین آثار است که
به دست معماران ایرانی
ساخته شده است و از
جهت بزرگی گنبد در جهان
کم‌نظیر است.

حمله‌ی مغول‌ها و سلطه‌ی آنان بر ایران نتوانست روح استقلال‌طلبی، مسلمانی و علم‌دوستی ایرانیان را از بین ببرد. با فروکش کردن موج ویرانگری‌ها، علما و دانشمندان فعالیت‌های خود را از سر گرفتند. مساجد و مدارس رونق یافتند، صدها کتاب در زمینه‌های مختلف (تاریخ، جغرافیا، علوم دینی، نجوم، ریاضیات، پزشکی و ...) نوشته شد. یکی از مهمترین مراکز علمی این زمان رصدخانه مراغه بود که به همت خواجه نصیرالدین توسی ساخته شد و ده‌ها دانشمند ایرانی، عرب، چینی و هندی در آن مشغول مطالعه و تحقیق در زمینه‌ی نجوم بودند. کتابخانه‌ی این رصدخانه نیز شامل ده‌ها هزار جلد کتاب می‌شد که بیشتر آن‌ها را خواجه نصیرالدین توسی در جریان حملات مغول‌ها از شهرهای مختلف جمع‌آوری کرده بود. هزینه‌ی اداره‌ی این رصدخانه از درآمد موقوفاتی تأمین می‌شد که با تلاش خواجه برای آن در نظر گرفته شده بود.

پرسش و جست‌وجو

- ۱- جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید :
  - الف - از جمله کسانی که در مقابل مغول‌ها ایستادگی کرد ..... پسر سلطان محمد بود.
  - ب - هلاکو پس از تصرف ایران شهر ..... را پایتخت خود قرار داد.
  - ج - به دستورات چنگیز ..... می‌گفتند.
- ۲- رابطه‌ی بین گزینه‌ها را پیدا کنید و با خطی به هم وصل کنید :

به قتل رساندن آخرین خلیفه عباسی   چنگیزخان

حاکم مغولستان در زمان سلطان محمد خوارزمشاه   ابوسعید

هلاکوخان
- ۳- چرا حکومت خوارزمشاهیان بنیان‌های محکم و استواری نداشت؟
- ۴- درباره‌ی علت حمله‌ی چنگیزخان تحقیق کنید و نتیجه‌ی آن را در کلاس بیان کنید.
- ۵- دو شخصیت برجسته‌ی ایرانی در زمان حکومت مغول‌ها را نام ببرید.
- ۶- دو علت انقراض حکومت ایلخانان را بیان کنید.
- ۷- آیا می‌دانید حکومت عباسیان چند سال طول کشید؟

ایران در زمان تیموریان

حکومت شیعی سربداران

در حالی که ستم و ناامنی در اواخر حکومت ایلخانان گسترش یافته بود، یک روحانی به نام شیخ خلیفه، به هدایت مردم برای قیام علیه ظالمان پرداخت. سخنان او در میان مردم خراسان و طبرستان (مازندران) مورد قبول واقع شد. حاکمان مغول که از قیام مردم می‌ترسیدند، شبانه شیخ خلیفه را در مسجد سبزوار به دار آویختند. پس از شیخ خلیفه، شاگرد او، شیخ حسن جوری، راه استاد خویش را ادامه داد اما مغول‌ها او را نیز دستگیر و زندانی کردند.

بقایای یک قلعه در روستای باشتین معروف به قلعه‌ی سربداران

پس از مرگ آخرین ایلخان مغول، زمانی که تعدادی از سربازان مغول، برای غارت و خوش‌گذرانی به روستای باشتین در نزدیکی سبزوار رفته بودند، مردم قیام کردند و آنان را به قتل رساندند و اعلام کردند: «سربه‌دار می‌دهیم و تن به ذلت نمی‌دهیم». به همین جهت، قیام آنان و حکومتی که تأسیس کردند، به سربداران معروف شد.

رهبران قیام سربداران، دو برادر به نام‌های عبدالرزاق و وجیه‌الدین مسعود بودند. آنان با

بیرون راندن مغول‌ها از خراسان، حکومت سربداران را تأسیس کردند. وجیه‌الدین مسعود، شیخ حسن را از زندان نجات داد و قلمرو سربداران را توسعه بخشید.

لشکرکشی‌های تیمور

هنگامی که چنگیزخان متصرفات خود را میان فرزنداناش تقسیم کرد، ماوراءالنهر را به جغتای داد. مدتی بعد قلمرو نوادگان جغتای نیز مانند قلمرو ایلخانان در ایران، به دلیل جنگ میان فرماندهان مغول دچار آشفتگی شد. از جمله‌ی این فرماندهان، شخصی به نام تیمور بود که ادعا می‌کرد از بستگان چنگیز است. وی که فرمانده‌ای بی‌باک و در عین حال بی‌رحم بود به تدریج بر ماوراءالنهر حاکم شد و سمرقند را پایتخت خود قرار داد.

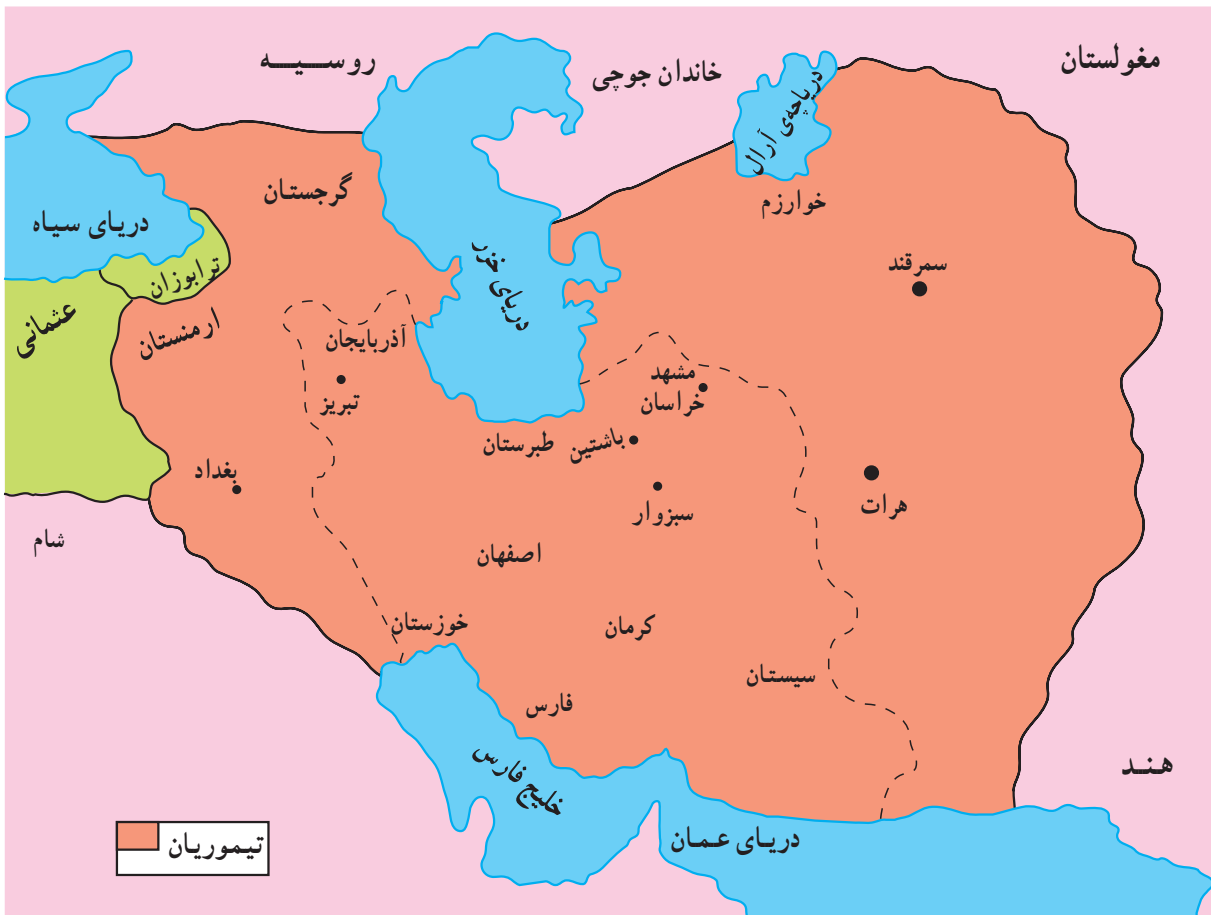
آیا می‌دانید...

تیمور پیش از رسیدن به فرمانروایی، مدت‌ها در خدمت دیگر حاکمان بود. مدتی نیز در ماوراءالنهر، خراسان و سیستان مشغول تاخت و تاز و غارتگری بود. در جریان یکی از این حملات در سیستان پای او مجروح شد و از آن پس تا آخر عمر می‌لنگید. به همین دلیل در تاریخ به «تیمور لنگ» نیز مشهور شده است.

تیمور و اطرافیانش

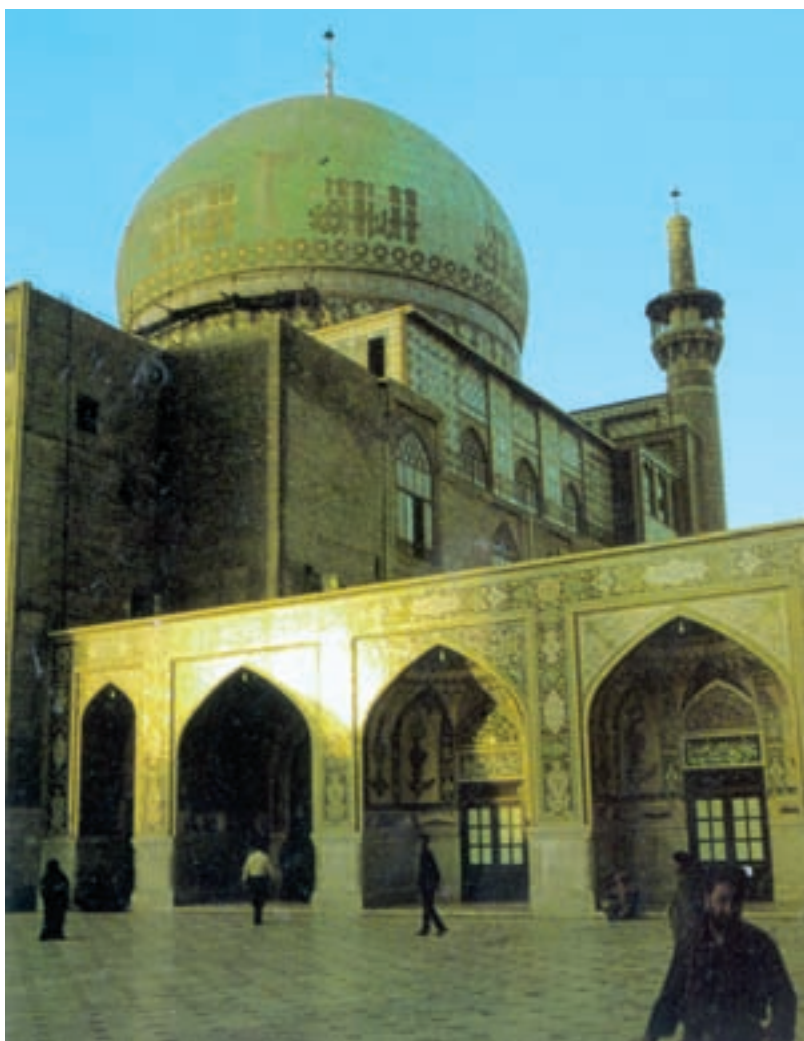

سپس به مناطق اطراف از جمله ایران حمله کرد. تیمور در لشکرکشی‌هایش عده‌ی زیادی را می‌کشت و حکومت‌های محلی را مطیع خود می‌ساخت. از جمله این حکومت‌ها حکومت سرداران بود. با این حال در بعضی شهرها از جمله اصفهان قیام‌هایی بر ضد او رخ داد. تیمور در مجموع، سه بار به ایران حمله کرد و طی این یورش‌ها، سراسر ایران و کشورهای اطراف را به خاک و خون کشید و بسیاری از آبادی‌ها را ویران ساخت. حکومتی که تیمور تشکیل داد، به حکومت تیموریان مشهور است.

فرزندان تیمور راه پدر را ادامه نمی‌دهند

هنگامی که تیمور مُرد، حاکمانی که از ترس حاضر به اطاعت از او شده بودند، بار دیگر اعلام استقلال کردند. هریک از فرزندان تیمور نیز، در گوشه‌ای برای خویش حکومتی تشکیل دادند.

سرانجام شاهرخ پسر تیمور توانست با غلبه بر رقیبان به عنوان جانشین پدر حکومت را در دست گیرد. شاهرخ که سال‌ها در خراسان به سر برده بود و تحت تأثیر فرهنگ و تمدن ایرانی قرار گرفته بود، برخلاف پدرش، مردی آرامش طلب بود و به عمران و آبادی علاقه داشت. او پایتخت خود را شهر هرات قرار داد و آن شهر را مرکز هنرمندان و دانشمندان ساخت. همسرش، گوهرشاد نیز مشوق او در این گونه فعالیت‌ها بود و از جمله خودش در شهر مشهد مسجد گوهرشاد را بنا کرد. این وضع در زمان جانشینان شاهرخ نیز کمابیش ادامه یافت.

مسجد گوهرشاد در مشهد

علم و دانش

یک کره‌ی جغرافیایی مربوط به قرن هشتم هجری

تا این جا با تاریخ ایران بعد از اسلام تا دوره‌ی تیموریان آشنا شدید. در این جا لازم است به وضعیت علمی مسلمانان به ویژه ایرانیان، پس از اسلام اشاره‌ای داشته باشیم. در قرآن کریم و سخنان پیامبر (ص) بر فراگیری علم تأکید بسیار شده است. به همین جهت، ایرانیان مسلمان از همان ابتدا برای آموختن علوم گوناگون بسیار می‌کوشیدند. در قلمرو اسلامی، سرزمین‌ها و ملت‌های گوناگون با میراث‌های علمی و تمدنی گوناگونی وجود داشت و نیز به علت همسایگی این قلمرو با کشورهایمانند هند، یونان و روم، میزان پیشرفت‌های علمی در میان مسلمانان بسیار زیاد بود. در واقع مسلمانان با کسب دانش‌های دیگران و ترکیب آن‌ها با دانسته‌های و عقیده‌ی اسلامی خود، فرهنگ و دانش‌های جدیدی را پایه‌گذاری کردند. ایرانیان در این زمینه در جهان اسلام سرآمد بودند.

یک ظرف باقی‌مانده از قرن هفتم هجری که در ری به دست آمده است.

فراگیری خواندن و نوشتن، نخستین مرحله‌ی ورود به دنیای علم و دانش بود. کسانی که در خواندن و نوشتن مهارت می‌یافتند، به دنبال کسب علوم گوناگون می‌رفتند. دانشمندان ایرانی در زمینه‌های خداشناسی، فلسفه، تاریخ، جغرافیا، ریاضیات، فیزیک، پزشکی و دیگر رشته‌های علمی به مطالعه و تألیف مشغول بودند. فارابی، زکریای رازی، ابن سینا، ابوریحان بیرونی و خواجه نصیرالدین توسی از جمله‌ی این نام‌آوران ایرانی هستند.

یک کاروان سرا. علاوه بر شهرها، در بین راه‌ها نیز از کاروان سراها استفاده می‌شد.

علاوه بر رشته‌های علمی، ایرانیان مسلمان در زمینه‌ی هنر و معماری نیز فعالیت‌های چشم‌گیری داشتند. ارزش‌های دینی و نیازهای زندگی، عوامل اصلی پیدایش و ترقی این نوع فعالیت‌ها بود. مساجد، مدرسه‌ها، کاروان سراها و کاخ‌ها از میراث‌های معماری و صنایع فلزی، سفال‌گری، کاشی‌کاری، نقاشی، خوش‌نویسی و قالی‌بافی از مظاهر هنر ایرانیان در این دوران به‌شمار می‌روند. در کتاب فارسی، با بعضی از این هنرها آشنا شده‌اید. کمال‌الدین بهزاد از معروف‌ترین نقاشان ایرانی بود که در اواخر دوره‌ی تیموریان زندگی می‌کرد.

پرسش و جست‌وجو

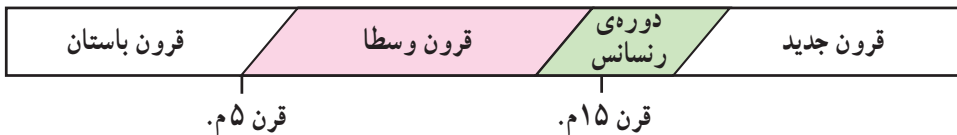

- ۱- جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید :
  - الف - پس از شیخ خلیفه شاگردش ..... راه او را ادامه داد.
  - ب - چنگیزخان هنگام تقسیم قلمرو خود، سرزمین ..... را به جغتای داد.
  - ج - مسجد گوهرشاد توسط ..... بنا گردید.
- ۲- رابطه‌ی بین گزینه‌ها را پیدا کنید و با خطی به هم وصل کنید :

سمرقند	شاهرخ
هرات	تیمور
خراسان	سربداران
- ۳- چگونگی آغاز قیام سربداران را بیان کنید.
- ۴- شیوه‌ی حکومتی شاهرخ با تیمور چه تفاوتی داشت؟ چرا؟

تاریخ اروپا در قرون وسطا (برای مطالعه)

هم‌زمان با ورود اسلام به ایران، در اروپا وضع طور دیگری بود. این دوره از تاریخ اروپا را که تقریباً مصادف با تاریخ ایران از اواخر دوره‌ی ساسانی تا پایان دوره‌ی تیموریان است، (قرن پنجم تا پانزدهم میلادی) قرون وسطا نامیده‌اند. علت این نامگذاری آن است که از نظر اروپاییان این دوره بین دو دوره از تاریخ آن‌ها یعنی قرون باستان (قدیم) و قرون جدید قرار گرفته و از آن‌ها متمایز است. قرون باستان به عصر تمدن یونان و روم گفته می‌شود و قرون جدید از زمانی آغاز می‌گردد که اروپاییان پس از قرن‌ها رکود، دوباره در صدد اصلاح وضع خود برآمدند. از جمله خصوصیات قرون وسطا حاکمیت کلیسا و فئودال‌ها^۱ بر جوامع اروپایی و هم‌چنین کم‌توجهی به علم و دانش و زندگی مردم است.

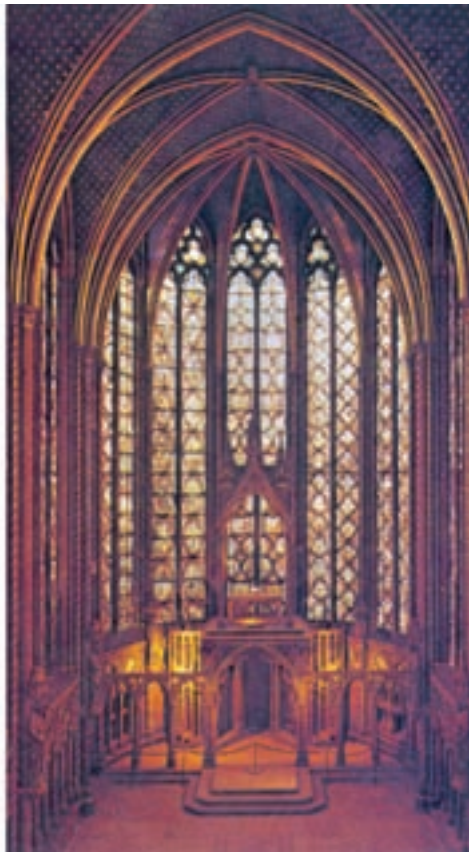
کلیسا و فئودالیسم، حاکمان قرون وسطا

با گسترش نفوذ مسیحیت در اروپا به تدریج کلیساها در جوامع اروپایی جایگاه خاصی پیدا کردند. پیشوایان مسیحیت با استفاده از این وضع، سلطه‌ی خود را بر جنبه‌های گوناگون زندگی مردم توسعه دادند. از قرن پنجم میلادی، به تدریج قدرت این گروه و به‌ویژه مقام پاپ^۲ - که مهم‌ترین آن‌ها بود - به اندازه‌ای افزایش یافت که پادشاهان نیز مطیع آن‌ها شدند و حتی در مراسم تاج‌گذاری تاج را از دست آن‌ها می‌گرفتند. حاکمیت رهبران مسیحی با نشر عقاید خرافی و اقدامات سخت‌گیرانه همراه بود. به‌همین دلیل باعث عقب‌ماندگی اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی اروپاییان می‌شد.

۱ - فئودال (Feudal) به زمین‌داران بزرگ گفته می‌شود که عده‌ای کشاورز بر روی زمین‌های آن‌ها کار می‌کردند. هر

فئودال معمولاً قلعه‌ای داشت که در آن زندگی می‌کرد.

۲ - پاپ به معنای پدر است.

نمونه‌هایی از کلیساهای قرون وسطا در فرانسه

یک مجموعه‌ی
فئودالی. در بالای
تصویر، قلعه و در قسمت
پایین آن، زمین‌های
کشاورزی دیده می‌شود.

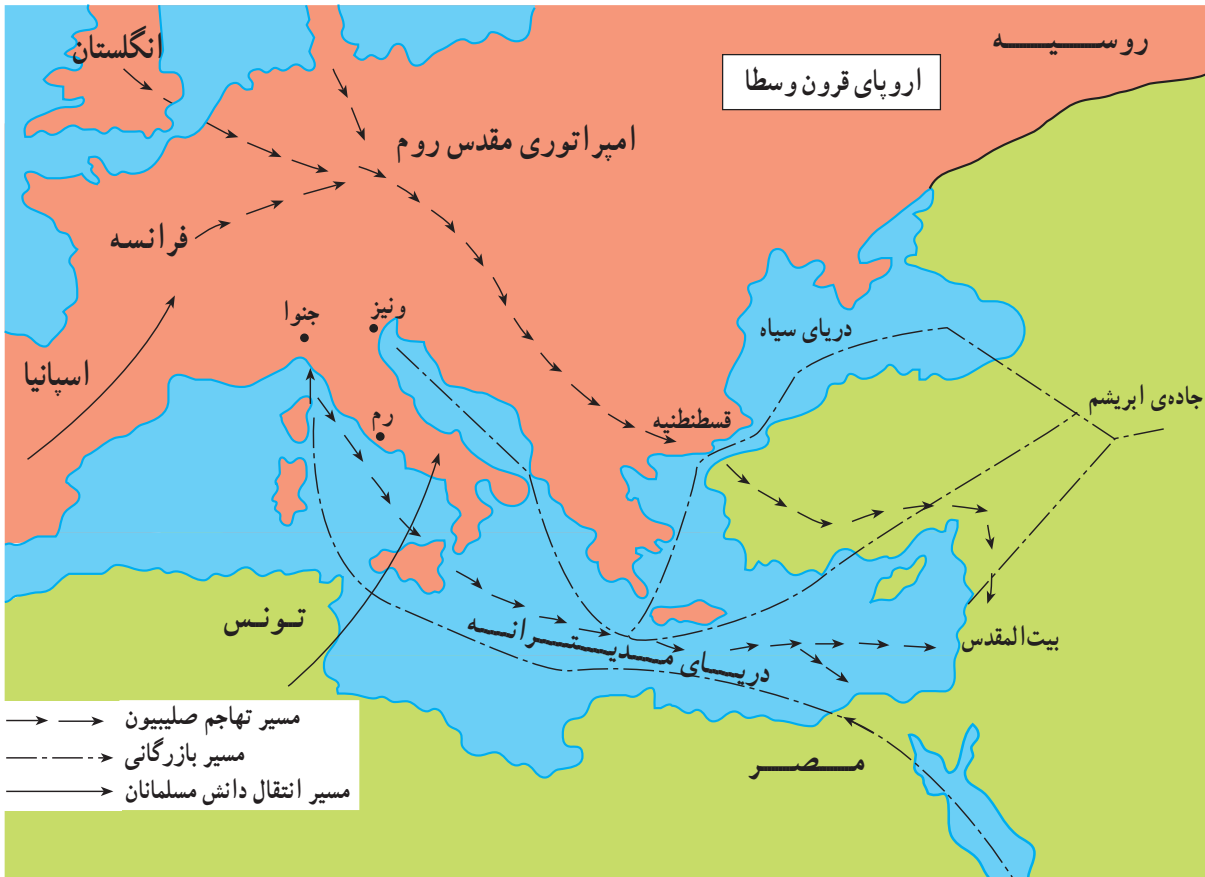
در قرون وسطا، رکن دیگر حاکمیت فئودال‌ها بودند که به دلیل داشتن زمین‌های وسیع ثروت و قدرت زیادی به دست آورده بودند. هر فئودال با به خدمت گرفتن تعدادی کشاورز و سرباز و با ساختن یک قلعه، برای خود نوعی حکومت مستقل تشکیل می‌داد. نیروی نظامی فئودال‌ها، شوالیه‌ها^۱ بودند که بیشتر اوقات خود را در جنگ می‌گذراندند. فئودال‌ها به بهبود زندگی مردم و پیشبرد علم و دانش کمتر توجه می‌کردند.

آشنایی اروپاییان با مسلمانان و وقوع جنگ‌های صلیبی

در آخرین سال‌های قرن اول هجری (اوایل قرن هشتم میلادی) مسلمانان از طریق شمال آفریقا وارد نواحی جنوبی اروپا (اسپانیا و فرانسه) شدند و در آن‌جا، حکومت‌هایی را تشکیل دادند. همسایگی اروپاییان با مسلمانان، یکی از عوامل آشنایی آن‌ها با تمدن اسلامی و سپس استفاده از آن بود. از سوی دیگر در عصر سلجوقی، امپراتوری روم شرقی که در نبرد ملازگرد از سلجوقیان شکست خورده بود، از حکومت‌های اروپایی درخواست کمک کرد. این حکومت‌ها نیز چون گرفتار مشکلات اقتصادی بودند، فرصت را مناسب دیدند تا به بهانه‌ی کمک به روم شرقی به سرزمین‌های مسلمانان حمله کنند و مناطق آباد و ثروتمند را تصرف نمایند. پاپ هم دستور داد که چون بیت المقدس محلّ زندگی عیسی (ع) بوده است، باید از مسلمانان پس گرفته شود. بدین ترتیب، هجوم به جهان اسلام آغاز شد. سپاهیان مسیحی – که به دلیل نقش کردن صلیب بر روی لباس‌هایشان به «صلیبیون» معروف شدند – به سمت بیت المقدس حرکت کردند. آن‌ها در مسیر خود، به کشتار مردم و غارت اموال آن‌ها دست زدند و پس از تصرف بیت المقدس نیز بسیاری از مسلمانان را کشتند. این نبردها به جنگ‌های صلیبی مشهور شد. مدتی بعد، مسلمانان به فرماندهی صلاح الدین ایوبی بیت المقدس را باز پس گرفتند. سرانجام، جنگ‌های صلیبی با شکست اروپاییان پایان گرفت.

نتایج جنگ‌های صلیبی

هر چند اروپاییان در جنگ‌های صلیبی شکست خوردند اما این جنگ‌ها برای آن‌ها فوایدی نیز داشت. آنان با مشاهده‌ی تمدن عالی و فرهنگ پیشرفته‌ی مسلمانان متوجه عقب ماندگی خود شدند و در صدد برآمدند که از دستاوردهای علمی و فکری مسلمانان استفاده کنند. به همین منظور، بسیاری از کتاب‌های مسلمانان را در زمینه‌های فلسفه، پزشکی، ستاره‌شناسی، ریاضیات و

دیگر رشته‌های علمی به اروپا بردند و به زبان‌های اروپایی ترجمه کردند. علاوه بر این، کالاهایی مانند دارو، وسایل ستاره‌شناسی و کاغذ که مسلمانان اختراع کرده یا از پیشینیان خود گرفته بودند، از راه تجارت وارد اروپا شد. از دیگر نتایج جنگ‌های صلیبی آن بود که سلطه‌ی پاپ و فتودال به تدریج از میان رفت و اروپاییان توانستند با آزادی بیشتر به کسب ثروت و علم بپردازند. در نتیجه، اروپا وارد مرحله‌ی جدیدی از تاریخ خود شد. به همین جهت، اروپاییان این دوره را دوره‌ی تولد مجدد یا رنسانس^۱ نامیده‌اند. در واقع دوره‌ی رنسانس مرحله‌ی گذر از قرون وسطا به قرون جدید بود.

۱- Renaissance

یکی از تحولات مهمی که در عصر
رنسانس روی داد، اختراع ماشین چاپ به
وسیله‌ی گوتنبرگ بود. در این تصویر
گوتنبرگ و یک صفحه از یک کتاب چاپ
شده را می‌بینید.

پرسش و جست‌وجو

- ۱- جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید :
  - الف - از جمله خصوصیات قرون وسطا حاکمیت کلیسا و ..... بر جوامع اروپایی بود.
  - ب - سپاهیان مسیحی به دلیل نقش کردن صلیب بر روی لباس‌هایشان به ..... معروف شدند.
  - ج - مسلمانان در جنگ‌های صلیبی به فرماندهی ..... بیت‌المقدس را بازپس گرفتند.
- ۲- رابطه‌ی بین گزینه‌ها را پیدا کنید و با خطی به هم وصل کنید :

دوران تولد مجدد	قرون باستان
حاکمیت کلیسا	رنسانس
عصر تمدن یونان و روم	قرون جدید
	قرون وسطا
- ۳- به چه دورانی از تاریخ اروپا قرون وسطا می‌گویند؟ (آغاز و پایان آن را بیان کنید.)
- ۴- مسلمانان از طریق کدام سرزمین وارد جنوب اروپا شدند؟
- ۵- دو بهانه‌ی اروپاییان برای آغاز جنگ‌های صلیبی چه بود؟
- ۶- جنگ‌های صلیبی چه نتایجی برای اروپاییان دربر داشت؟

فهرست منابع برای مطالعه بیشتر*

- آیتی، محمدابراهیم، تاریخ زندگانی پیامبر اسلام، تصحیح و تعلیقات دکتر ابوالقاسم گرجی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- زیدان، جرجی، تاریخ تمدن اسلام، ترجمه و نگارش علی جواهر کلام، تهران، امیرکبیر
- پیرنیا، حسن و اقبال آشتیانی، عباس، تاریخ کامل ایران، تهران، دنیای کتاب
- جعفریان، رسول، تاریخ سیاسی اسلام، ۲ج، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- خضری، سیداحمدرضا، تاریخ خلافت عباسی از آغاز تا پایان آل بویه، تهران، سمت
- احمدی بیرجندی، احمد، چهارده اختر تابناک، مشهد، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی
- زرین کوب، عبدالحسین، بامداد اسلام، تهران، امیرکبیر
- _____، روزگاران ایران، تهران، علمی
- اقبال آشتیانی، عباس، تاریخ مغول، تهران، امیرکبیر
- مطهری، مرتضی، خدمات متقابل ایران و اسلام، تهران، صدرا
- خیراندیش، عبدالرسول، تاریخ جهان (کتاب درسی دوره کاردانی)، وزارت آموزش و پرورش
- نهرو، جواهر لعل، نگاهی به تاریخ جهان، تهران، امیرکبیر

---

* ذکر این منابع به معنای تأیید همه مطالب آنها نیست. از آن جا که این منابع مکرر به چاپ رسیده‌اند، از ذکر تاریخ چاپ آنها خودداری شده است.

فهرست کتاب‌های مناسب و مرتبط با محتوای درسی

ردیف	نام کتاب	مؤلف/مترجم	ناشر	سال انتشار
۱	کتاب کار تاریخ دوم راهنمایی	جواد عباسی	مدرسه	۱۳۸۰
۲	دایرة‌المعارف پرسش و پاسخ‌ها	مجید عمیق و حسین ایرانی	پیام آزادی	۱۳۸۳
۳	فرزانگان - جمشید کاشانی	حمید نوایی لواسانی	دفتر انتشارات کمک آموزشی	۱۳۸۰
۴	مجموعه تاریخ بخوانیم	جمعی از نویسندگان	مدرسه	۱۳۸۰-۱۳۸۴
۵	حکایت سلاح و جنگ در طول اعصار	ترجمه محمدحسین آریا	دلهام	۱۳۸۰
۶	حکایت سلاح و جنگ در طول اعصار	ترجمه سهیلا زمانی	دلهام	۱۳۸۰